

ПІДТРИМКА ПРАЦІВНИКІВ ДОШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ:

дошкільна освіта в
Україні

EARLY CHILDHOOD WORKFORCE INITIATIVE

INTERNATIONAL
STEP by STEP
ASSOCIATION

Інститут розвитку
освіти

Ініціатива з підтримки працівників дошкільної освіти (ECWI) – глобальне, багатогалузеве об'єднання зусиль для мобілізації країн і міжнародних партнерів з метою підтримки і розширення спроможностей тих, хто працює з сім'ями і дітьми до восьми років. Цією ініціативою спільно опікуються Інститут «Результати для розвитку» (R4D) та Міжнародна асоціація «Крок за кроком» (ISSA); підтримує її консорціум донорів, включно з Фондацією Бернарда ван Леера, Фондації Відкритого суспільства, Фондацією ELMA та Фондацією Якобс.

Автори звіту – Відя Путча і Мішель Нойман, Інститут «Результати для розвитку» (R4D), Наталія Софій, Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» (USSF) та Олена Заплотинська, Інститут розвитку освіти (IED). Безцінні

рекомендації для цього звіту також надали Марк Роланд (R4D), Роберт Франсіс (R4D), Тангут Дегфай (R4D), Кімберлі Джозефсон (R4D), Ніна Омеляненко (Асоціація працівників дошкільної освіти, Україна), Юлія Найда (USSF), Олександр Андросчук (IED) та Нурбек Телешалієв (Фондації Відкритого суспільства). Автори вдячні за підтримку Наталії Дятленко (Київський університет імені Бориса Грінченка), Світлані Єфімовій (Львівський інститут післядипломної педагогічної освіти), Наталії Заєрковій (Центр інклюзивної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка), Олені Осьмачко (місцеве управління освіти), Галині Силіній (Харківська академія неперервної освіти), Оксані Федоренко (Інститут спеціальної педагогіки, Національна академія педагогічних наук України) за їхню допомогу у зборі даних. Це дослідження не було б можливим без підтримки Міністерства освіти і науки України, представників місцевої і центральної влади, працівників закладів дошкільної освіти, батьків і експертів, які щедро ділилися власним часом і думками з цього питання.

Ми вдячні Програмі раннього розвитку дітей і Фондації Відкритого суспільства за вагомую підтримку цієї роботи.

Пропоноване посилання на звіт:

Путча В., Нойман М., Заплотинська О., Софій Н. «Підтримка працівників дошкільної освіти на державному рівні: дошкільна освіта в Україні». Вашингтон, «Результати для розвитку», 2018.

Усі права захищені © 2018

Інститут «Результати для розвитку»

1111 19th Street NW, Suite 700, Washington, DC 20036

Зміст

Подяки.....	1
I. Вступ	3
II. Цілі дослідження	3
III. Методологія	4
IV. Огляд розвитку дітей дошкільного віку в Україні	5
V. Інформація про дошкільну освіту в Україні.....	6
VI. Інформація про працівників дошкільної освіти в Україні.....	11
VII. Педагогічні працівники в дошкільній освіті України	13
VIII. Результати дослідження	15
IX. Рекомендації.....	25
X. Уроки для політиків і керівників програм	28
XI. Посилання	29

I. Вступ

Накопичується все більша кількість серйозних доказів впливу дошкільної освіти (ДО) на розвиток дітей відповідного віку та їхнє подальше життя. Хоча доступ до програм раннього розвитку покращився, проблеми з забезпечення якості та надання здорового і стимулюючого досвіду для дітей і досі існують. Один із найважливіших факторів, що впливає на якість програм ДО - це працівники галузі. Нещодавній метааналіз глобальних досліджень централізованої дошкільної освіти та програм догляду дійшов висновку про тісний зв'язок між високою кваліфікацією педагогів та покращенням підтримки розвитку дітей у таких галузях як нагляд і планування заходів, надання дітям різноманітного соціального досвіду та створення теплого і дружнього середовища для спілкування⁸. Незважаючи на важливість працівників у наданні якісних послуг, про них досі знають відносно мало. Беручи цей факт до уваги, Ініціатива з підтримки працівників дошкільної освіти – багатосторонній проект з підтримки і розширення спроможностей тих, хто працює безпосередньо з дітьми, яким опікується Міжнародна асоціація «Крок за кроком» (ISSA) та Інститут «Результати для розвитку» (R4D) – R4D проводить серію *національних досліджень*, щоб зрозуміти досвід і виклики, з якими стикаються працівники цієї галузі в різних країнах. Національні дослідження зосереджуються на цілому діапазоні ролей, включно з професіоналами і практиками без дипломів, оплачуваними і неоплачуваними працівниками, рядовими співробітниками і керівниками з галузей освіти, охорони здоров'я і харчування, соціального захисту і захисту дітей.

Це дослідження, друге в серії, зосереджується на ролі вихователів дошкільних закладів в Україні. Україна є особливо цікавим об'єктом дослідження, зважаючи на її переважно комунальну мережу закладів дошкільної освіти, яка спромоглася забезпечити послуги значній частині населення. Хоча їй вдалося належним чином надати доступні послуги дошкільної освіти багатьом, Україна все одно досі має проблеми з задоволенням попиту та стикається з проблемами якості. Загальне збільшення уваги до покращення якості дошкільної освіти і підтримки інклюзії, виведене в пріоритети нещодавно розпочатими освітніми реформами, надає унікальну можливість краще зрозуміти систему. Враховуючи поточний політичний клімат і значущість людського ресурсу для доступу до дошкільної освіти в Україні та її якості, це дослідження прагне краще зрозуміти досвід працівників дошкільної освіти, включно з їхнім досвідом, надаваною підтримкою та проблемами, з якими вони стикаються, працюючи з дітьми раннього віку та їхніми сім'ями.

Ми сподіваємося, що результати та рекомендації, отримані з цього дослідження, зможуть допомогти працівникам місцевих управлінь освіти та Міністерству освіти і науки зміцнити і підтримати політику і програми, актуальні для працівників дошкільної освіти з метою покращення її якості. Крім того, сподіваємося, що дослідження сприятиме подальшому зростанню обсягу знань про працівників дошкільної освіти як допомога для дослідників, керівників програм, правозахисників і політиків у різних контекстах.

II. Цілі дослідження

Пропоноване дослідження прагне проілюструвати досвід працівників дошкільної освіти в Україні, визначити розмір і обсяг проблем, із якими вони стикаються, включно з їхньою здатністю підтримувати дітей із особливими освітніми потребами та з різних сімей. Серед ключових питань в основі дослідження:

- Як педагогів готують до професії? Які сильні та слабкі сторони цієї системи?

⁸ Manning, M., Garvis, S., Fleming, C., Wong, T. W. G., (2017). *The relationship between teacher qualification and the quality of the early childhood care and learning environment*. Campbell Systematic Reviews.

- Які типи безперервного навчання та можливості професійного розвитку надають учителям? Які сильні та слабкі сторони таких можливостей?
- Які типи рекомендацій і менторської підтримки доступні для вихователів дошкільних закладів? Які сильні і слабкі сторони цих механізмів?
- Які можливості кар'єрного просування мають учителі?
- Як заохочення і умови роботи мотивують учителів іти у професію та залишатися в ній?
- Які ресурси для підтримки дітей із особливими освітніми потребами доступні педагогам? З якими викликами вони стикаються і які додаткові ресурси їм потрібні?

На основі проілюстрованого досвіду і виявлених викликів у процесі дослідження ми прагнемо розробити реалістичні рекомендації для українських політиків з метою підтримки і зміцнення потенціалу тих, хто надає послуги дошкільної освіти. Це дослідження містить і уроки для інших країн, які також прагнуть вивести свою дошкільну освіту на новий рівень.

III. Методологія

Першим кроком для дослідницької команди стало кабінетне дослідження галузі дошкільної освіти і працівників, які займаються її забезпеченням в Україні, з окремим акцентом на вихователів дошкільних закладів освіти і асистентів вихователів. Дослідницька команда також здійснила огляд послуг ДО, що надаються дітям віком до шести років та їхнім родинам у галузях охорони здоров'я і харчування, освіти, соціального захисту і захисту дітей, для окреслення ширшої системи, у межах якої працює дошкільна освіта.

На основі питань, що вийшли на перший план під час кабінетного дослідження, ми виявили групу ключових зацікавлених сторін для проведення інтерв'ю та фокус-груп. Серед цих зацікавлених сторін – профільне міністерство і чиновники на місцях, відповідальні за дошкільну освіту в країні, викладачі, що займаються підготовкою майбутніх учителів у педагогічних університетах і коледжах, викладачі в регіональних інститутах підвищення кваліфікації, працівники дошкільних навчальних закладів, батьки і представники громадянського суспільства, які знають про сильні і слабкі сторони дошкільної освіти в Україні. Інтерв'ю та фокус-групи проводилися в трьох різних містах – Києві, Харкові і Львові – для отримання географічної представленості по країні, а також представленості і державних, і приватних закладів дошкільної освіти. Крім того, учасники з закладів походили з різних їхніх типів, включно зі звичайними, комбінованими і спеціальними.⁹ Таблиця 1 містить кількість і тип учасників, включених до цих інтерв'ю і фокус-груп.

⁹ Ці типи закладів дошкільної освіти описані більш детально в розділі про дошкільну освіту в Україні.

Таблиця 1: Кількість учасників, що взяли участь в інтерв'ю, за типом¹⁰

Тип учасника/рівень	Хто саме	К-сть
Загальнодержавний рівень	Представники Міністерства освіти і науки, Національної академії педагогічних наук, Міністерства охорони здоров'я	6
Місцевий/регіональний рівень	Викладачі, які готують майбутніх вихователів дошкільних закладів освіти	6
	Працівники місцевих управлінь освіти	5
	Викладачі регіональних інститутів підвищення кваліфікації	6
Рівень закладів	Директори дошкільних навчальних закладів	12
	Вихователі-методисти	37
	Учителі й вихователі дошкільних закладів освіти	45
	Помічники вихователів	14
	Асистенти вихователів	10
Батьки	43	
Представники громадянського суспільства	Донори, експерти, керівники ГО	5

Щойно дані були зібрані, їх переклали англійською мовою, закодували та проаналізували за наступними ключовими темами: професійна підготовка, подальша підтримка, залучення батьків і сімей, наймання працівників та мотивація/задоволення від роботи.

Дослідження мало декілька обмежень. По-перше, не було доступної інформації про досвід деяких працівників дошкільних навчальних закладів, включно з асистентами вихователів, які працювали в декількох закладах, вибраних для дослідження. Крім того, хоча ми докладали зусиль до забезпечення різноманіття в типах закладів і працівників, учасники інтерв'ю та фокус-груп в основному були міськими жителями. На додачу, оскільки дослідження не включало спостереження за викладанням і навчанням, важко коментувати самі практики роботи. Дані збиралися українською мовою, а потім перекладалися англійською для аналізу. Однак здійснити зворотній переклад було неможливо – а значить, і точно переконатися, що наміри та інформація, які в них містилися, не були змінені або помилково витлумачені, хоча для пом'якшення цього ризику результати дослідження переглянули українські учасники команди.

IV. Огляд послуг, що надаються для розвитку дітей дошкільного віку в Україні

В галузях освіти, охорони здоров'я і харчування, соціального захисту державна політика України створює комплексний набір послуг ДО, на основі якого місцева влада працює з дітьми раннього віку та їхніми родинами. Заклади дошкільної освіти, включно з яслами і дитсадками, пропонують централізовану освіту і догляд дітям до шести років, а дитячі лікарні і медичні представники в закладах дошкільної освіти надають цілу низку послуг, включно з консультаціями для батьків щодо годування, імунізації, заохочення до годування груддю та профілактики хвороб. Заклади дошкільної освіти також забезпечують харчування, що може субсидуватися залежно від потреб домогосподарства. Соціальні послуги та послуги з охорони здоров'я (а також освіта, догляд і соціальна адаптація) надаються сиротам, дітям із вразливих груп та дітям із інвалідністю в установах із проживанням. Існує низка програм допомоги для сімей із низьким доходом; система соціального захисту забезпечує декретну відпустку зі збереженням зарплатні. Хоча

¹⁰ Вихователі-методисти, учителі і вихователі дошкільних навчальних закладів, помічники вихователів, асистенти вихователів і батьки пройшли інтерв'ю у фокус-групах, кожна з яких зазвичай складалася з п'яти осіб.

більшість цих послуг прописана в державній політиці і надається на місцях, послуги соціального захисту зазвичай підтримуються центральним урядом. Резюме кількох ключових послуг надане на Рисунку 1.¹¹

Рисунок 1: Ключові послуги розвитку дітей дошкільного віку, що надаються в різних галузях

	0-1 рік	1-2 роки	2-3 роки	3-4 роки	4-5 років	5-6 років
Освіта	Освіта та догляд в яслях, дитячих садках, будинках дитини					
Охорона здоров'я	Харчування, що надається у закладах дошкільної освіти					
	Медичні послуги, що надаються у закладах дошкільної освіти та дитячих лікарнях					
	Дитячі консультації у лікарнях надають індивідуальні та групові консультації батькам щодо харчування, розвитку, переваг грудного вигодовування та попередження захворювань					
Захист дітей	Медичні та соціальні послуги з підтримки дітей з інвалідністю, сиріт та дітей із соціально вразливих груп					
	Освіта, догляд і підтримка соціальної адаптації у інтернатах для дітей з інвалідністю, сиріт та дітей із соціально вразливих груп					
Соціальний захист	Декретна відпустка із збереженням заробітної плати (70 днів до народження дитини і 56 - після)					
	Грошова допомога сім'ї новонародженої дитини з низьким доходом, сім'ям, що виховують дітей з інвалідністю					

V. Інформація про дошкільну освіту в Україні

Україна взяла на себе серйозне зобов'язання надати всім дітям доступні можливості дошкільної освіти через державну систему освіти. Однак оскільки вона не може цілком впоратися з попитом, що зростає, багато дітей не отримують можливостей, що підтримували б їхнє зростання і розвиток на цьому важливому етапі життя.

Закон «Про дошкільну освіту» (2001) гарантує всім дітям доступ до дошкільної освіти та створив основу для поточної системи. Україна може похвалитися великим відсотком дітей, що користуються цією послугою. У 2013 році в дошкільній освіті Україні було 84% дітей відповідного віку, порівняно з 74% у країнах Європи та Центральної Азії і з 32% у країнах із доходом нижче середнього.¹² Незважаючи на такий високий показник, існує певна кількість перешкод, що обмежують універсальний доступ. У сільській місцевості до дошкільних закладів освіти ходить лише 40% дітей віком від одного до шести років, порівняно з 64% у містах.¹³ Крім того, хоча існуючі заклади дошкільної освіти пропонують загалом 1,1 мільйон місць для дітей віком від одного до шести років, у них навчається 1,29 мільйони дітей, що демонструє одну з основних проблем системи – недостатня кількість місць і перевантаження. Ця

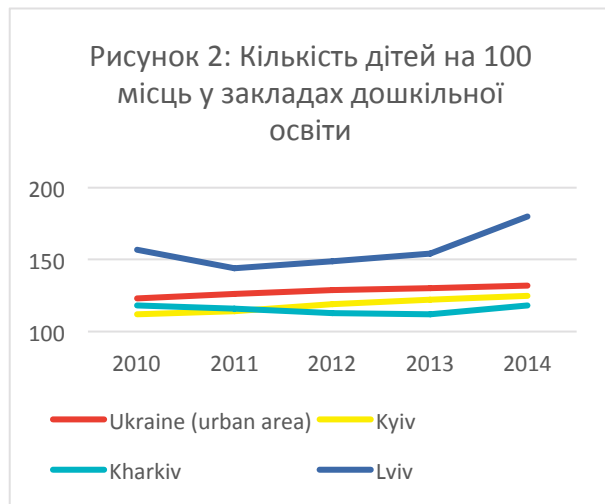
¹¹ На цьому рисунку окреслено декілька ключових послуг; він не містить комплексної картини. Основний акцент – на послугах для дітей до шести років, оскільки сам звіт присвячений послугам дошкільної освіти для дітей із цієї вікової групи.

¹² The World Bank, World Development Indicators (2013). *Pre-primary gross enrollment ratio*.

¹³ Державна служба статистики України (2015). *Статистика дошкільної освіти у 2015 році*.

<http://www.ukrstat.gov.ua/>

проблема особливо гостро стоїть у великих містах, де на кожні 100 місць у середньому припадає 117 дітей. У 2014 році на місця в державних дитсадках чекали 90 000 дітей, із них 15 000 лише в Києві.¹⁴ Рисунок 2 демонструє, що перевантаження є постійною проблемою, яка набирає обертів у містах і є особливо актуальною для певних із них, наприклад Львова. Обмежена кількість місць і перевантаження створюють проблеми з якістю послуг, а також широко розповсюджені практики порушень доброчесності, коли директори закладів вимагають неофіційних внесків від батьків в обмін на вступ їхньої дитини до дитсадка, що має серйозний вплив на ситуацію з рівним доступом.¹⁵ У відповідь на ці виклики у 2013 році Міністерство освіти і науки порекомендувало створити електронні системи прийому заявок і списки очікування; однак оскільки рішення про використання електронної системи приймає місцевий уряд, таку практику не було впроваджено всюди.¹⁶

Джерело: Київська міська рада

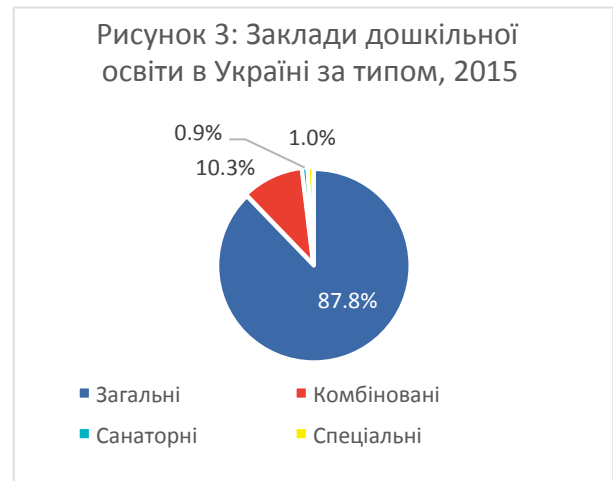
потребами та діапазоном пропонованих послуг (див. Примітку 1 з інформацією про інклюзивну освіту в Україні). Залежно від пропонованих послуг, кожен із цих закладів може мати різні типи груп або класів (тобто, інклюзивних груп) залежно від потреб дітей, що туди ходять. Ці дев'ять типів закладів дошкільної освіти можна категоризувати наступним чином:

Звичайні заклади дошкільної освіти бувають трьох типів: 1) ясла для дітей від двох місяців до трьох років; 2) ясла-садки для дітей від двох місяців до шести чи семи років; 3) садки для дітей від трьох до шести чи семи років.

Заклади дошкільної освіти комбінованого типу можуть включати звичайні групи, поєднані з іншими (спеціальні, інклюзивні, санаторні) для дітей від двох місяців до шести чи семи років.

Нестача місць у закладах дошкільної освіти виникла через зменшення кількості таких закладів з 1999 по 2005 рр. Протягом цього періоду багато дитсадків закрилися через недостатнє фінансування і низький попит від домогосподарств, які в той час переживали високий рівень безробіття і тому менше потребували послуг зовнішнього догляду за їхніми дітьми. Якщо в 1990 році в Україні було 24 500 закладів дошкільної освіти, до 2004 року їх залишилося лише 14 900. Однак до 2010 року ця тенденція змінила напрямом: кількість дитсадків знову почала зростати.¹⁷

Згідно з *Законом «Про дошкільну освіту (2001)»,¹⁸* Україна має дев'ять типів закладів дошкільної освіти, які в основному відрізняються віком обслуговуваних дітей, наявністю підтримки для дітей із особливими освітніми

¹⁴ ЕСР. (2017). Огляди ОЕСР на тему доброчесності в освіті: Україна 2017: Париж, ОЕСР.

¹⁵ ОЕСР. (2017).

¹⁶ ОЕСР. (2017).

¹⁷ European Research Association. (2013). *Diagnosis of Preschool Education Sector in Ukraine*.

¹⁸ Міністерство освіти і науки України (2001). *Закон «Про дошкільну освіту»*.

Заклади дошкільної освіти санаторного типу призначені для дітей від двох до семи чи восьми років, які потребують лікування та реабілітації.

Спеціальні заклади дошкільної освіти (тільки у містах) призначені для дітей із інвалідністю віком від двох до семи чи восьми років.

Крім вищезазначеного, існують заклади дошкільної освіти інтернатного типу під егідою Міністерства охорони здоров'я, що називаються будинками дитини. Крім освіти і догляду, вони надають медичні та соціальні послуги сиротам, дітям із вразливих груп, а також дітям із ВІЛ/СНІДОМ, туберкульозом і важкими інвалідностями.

Примітка 1. Інклюзивна освіта в Україні

Інклюзивна освіта, яка просуває концепцію навчання дітей з особливими освітніми потребами поруч із їхніми однолітками, а не у спеціальних закладах освіти, стала набирати обертів в Україні в 1990-х рр. і набула додаткової актуальності після ратифікації державою Конвенції про права осіб з інвалідністю в 2009 році. У 2011 році інклюзивну освіту було запроваджено в середній школі *Законом «Про загальну середню освіту»* та офіційно введено в дошкільну освіту через *Закон «Про дошкільну освіту»* від 2015 року. Ці політичні просування підтримали збільшення кількості інклюзивних дошкільних груп. Наприклад, у Києві кількість інклюзивних груп збільшилася з 10 в 2011 році до 33 у 2015-му. Впровадження інклюзивної освіти стало для країни позитивним кроком уперед. До недавнього часу переважав підхід підтримки дітей із особливими освітніми потребами у паралельній системі догляду і освіти, що вважалося дискримінаційним і не в інтересах самих дітей.

Нещодавні зусилля навколо впровадження інклюзивної освіти вийшли на новий рівень завдяки підтримці Марини Порошенко, першої леді України, чия фундація у партнерстві з Міністерством освіти і науки в 2016 році запустила пілотну ініціативу в п'яти областях для навчання вчителів роботи в інклюзивних класах, перегляду законодавства для надання додаткового фінансування інклюзивній освіті та розробці допоміжних матеріалів для вчителів у п'яти областях. На основі цього пілотного досвіду наразі впроваджується спільна ініціатива Фонду Марини Порошенко, Міжнародного фонду «Відродження» та Всеукраїнського фонду «Крок за кроком» (USSF), що надає рекомендації з підтримки інклюзивної освіти місцевим органам влади. Крім того, поточні зусилля спрямовані на розширення визначення інклюзії як надання додаткової освітньої підтримки всім дітям, а не тільки тим, хто має інвалідність. Нещодавно прийнятий *Закон «Про освіту»* (2017) визначає дітей, що мають право на підтримку інклюзивної освіти, як усіх дітей, хто вимагає додаткової підтримки – постійної або тимчасової. Таке розширене визначення дітей із особливими освітніми потребами включає дітей, які постраждали від військового конфлікту, а також представників різноманітних етнічних груп, включно з ромами. У липні 2017 року Кабінет Міністрів України прийняв нове положення про інклюзивні ресурсні центри, які замінили систему психолого-медико-педагогічних консультацій (ПМПК), які оцінювали дітей із особливими освітніми потребами. Сподіваємося, що ця реформа допоможе забезпечити оцінку всіх дітей, а не лише тих, які мають інвалідність, на предмет особливих освітніх потреб, а самі освітні установи візьмуть на озброєння інклюзивний підхід, а не відправлятимуть дітей із особливими потребами до паралельних освітніх систем. Зокрема, положення вимагає від місцевої влади створювати один інклюзивний ресурсний центр на кожні 7000 дітей у сільській місцевості і 12000 дітей у містах. Відповідно до положення, ці центри будуть:

- Оцінювати особливі потреби дітей і розробляти рекомендації щодо їхньої підтримки у школі
- Надавати психологічні і педагогічні послуги дітям із особливими потребами
- Вести реєстр усіх дітей, що пройшли оцінку
- Наповнювати каталог усіх послуг, шкіл, реабілітаційних центрів і фахівців, які надають послуги для дітей із особливими потребами на певній території
- Надавати методологічну підтримку вчителям, закладам дошкільної освіти, школам і професійно-технічним училищам на теми інклюзивної освіти

Крім інклюзивної освіти, за останні декілька років почали з'являтися послуги раннього втручання (ПРВ), що закріплені прийняттям державної політики, такої як *Національна стратегія у сфері прав людини* у 2015 році. Сьогодні ПРВ для дітей від народження до п'яти років уже впроваджені в 10 областях України за допомогою різних донорських організацій. Для підтримки переходу дітей від ПРВ до програм раннього розвитку планується спільний проект від Всеукраїнського фонду «Крок за кроком», Центру раннього втручання (Харків) і реабілітаційного центру «Джерело» (Львів) у Харкові і Львові за підтримки програми раннього розвитку і Фундації «Відкрите суспільство».

Урядування і фінансування в галузі дошкільної освіти

Відповідальність за дошкільну освіту розподілена між Міністерством освіти і науки, іншими центральними органами влади, такими як Міністерство охорони здоров'я, та владою на місцях. У той час як центральна влада в основному відповідає за формування політики та виявлення найважливіших пріоритетів галузі, місцеві органи влади слідкують за кількістю населення дошкільного віку та забезпечують доступність інфраструктури, кадрів та навчальних матеріалів. Основні обов'язки центральної і місцевої влади в дошкільній освіті викладені в Таблиці 2 нижче.¹⁹

Таблиця 2: Розподіл обов'язків щодо дошкільної освіти в Україні

Міністерство освіти і науки (або інші центральні органи влади)	Місцеві органи влади
<ul style="list-style-type: none">Розроблення правових норм для системи дошкільної освітиРозроблення і затвердження державних стандартів фінансової і матеріальної підтримки дітей і технічного устаткування закладів дошкільної освітиВизначення пріоритетів для системи дошкільної освітиРозроблення і затвердження навчальних програмВизначення процедури атестації педагогічних працівників у системі дошкільної освітиСкладання списків обов'язкових, дидактичних, корекційних, програмних і методологічних матеріалів, підручників, літератури тощо	<ul style="list-style-type: none">Розвиток необхідної інфраструктури для державних закладів дошкільної освітиПрогнозування необхідної кількості і забезпечення створення закладів дошкільної освіти відповідно до потреб громадиЛіцензування приватних дитсадків, щоб вони мали право надавати послуги дошкільної освітиАтестація педагогічних працівниківКонтроль за виконанням завдань серед закладів дошкільної освіти та їхнього дотримання вимог навчальної програми, державна інспекція закладів дошкільної освітиСтворення науково-методологічних матеріалів для дошкільної освіти, впровадження належних практик і нових технологій викладанняСлідкування за кількістю населення дошкільного віку

Джерело: Міністерство освіти і науки (2001). *Закон «Про дошкільну освіту».*

У 2015 році фінансування державних закладів дошкільної освіти стало обов'язком органів місцевої влади як частина загального процесу фінансової децентралізації. До того центральна влада переказувала кошти до місцевих бюджетів. Хоча більшість державних закладів дошкільної освіти фінансуються місцевою владою, 69 державних дитсадків²⁰ отримують фінансування від центрального уряду, включно з Міністерством внутрішніх справ і Міністерством оборони; ці заклади в основному обслуговують дітей працівників згаданих міністерств.²¹

Крім оплати за харчування, вартість якого залежать від області, від домогосподарств не вимагається жодних інших офіційних внесків для відвідування дітьми комунальних дитсадків. Однак матеріальна допомога батьків, крім оплати за харчування, може підтримувати функціонування закладу залежно від області.²²

¹⁹ Міністерство освіти і науки (2001). *Закон «Про дошкільну освіту».*

²⁰ Державна служба статистики України (2015).

²¹ Ці заклади дошкільної освіти не фінансуються МОН.

²² ОЕСР. (2017).

Приватний сектор у дошкільній освіті Україні традиційно відсували на другий план, частково через успадкування радянських санітарно-гігієнічних стандартів. Ці норми містили вимоги для закладів дошкільної освіти, згідно з якими ті повинні мати кухню, пральню, окремі спальні, кімнати для ігор, їдальні й туалети для кожної групи, що ускладнювало можливості для приватних закладів. Однак у 2016 році санітарні норми було переглянуто, з лібералізацією вимог до приміщень дитсадків, послуг харчування та обов'язкового устаткування, завдяки чому стало легше відкривати приватні дитсадки в державних будівлях і квартирах. Хоча в 2015 році було тільки 177 зареєстрованих приватних дитсадків²³ порівняно з 14 813 державними, скоріше за все існує багато незареєстрованих приватних закладів через труднощі з отриманням ліцензій.

VI. Інформація про працівників дошкільної освіти в Україні

Таблиця 3: Працівники закладів дошкільної освіти²⁴

Категорія	Посади
Педагогічний персонал	Директори (завідувачі), заступники директора (завідувача), вихователі-методисти, вихователі дошкільних закладів, учителі-логопеди, практичні психологи, соціальні педагоги, учителі-дефектологи, асистенти вихователів (для інклюзивних груп), інструктори з прикладного мистецтва, інструктори з фізичного виховання, учителі музики, керівники гуртків і студій, а також інших форм групової роботи
Технічний персонал	Помічники вихователів, завгосп, секретар, кухар, оператор пральні
Медичні працівники	Медичні сестри
Волонтери і приватні викладачі ²⁵	Асистенти дитини, викладачі англійської, викладачі танців

Існує декілька категорій персоналу, залучених до надання послуг дошкільної освіти, включно з адміністрацією, викладацьким складом, допоміжним персоналом, медичними працівниками, волонтерами і приватними викладачами. Таблиця 3 містить додаткові дані про групи працівників, залучені до надання послуг дошкільної освіти.

Станом на 2015 рік у закладах дошкільної освіти працювало 307 161 осіб, включно з 172 311 технічними працівниками і 134 850 педагогічними працівниками, із яких 68% обіймали посаду вихователя.²⁶ 33% викладацького складу молодші 35 років, 61% — віком від 35 до 60 років, а 6% — старші 60 років.²⁷ Згідно зі штатними розписами, у закладах дошкільної освіти є 318 580 штатних посад, із яких зайнято 308 914. Тільки 3% посад для викладацького складу і 4% для допоміжних працівників є вакантними.²⁸

Штатні нормативи

Штатні нормативи містять кількість і типи працівників для роботи в закладі дошкільної освіти відповідно до його типу та обслуговуваних груп, а також кількості дітей. Зазвичай рішення про комплектацію

Джерело: Державна служба статистики України (2015). Статистичний бюлетень дошкільної освіти за 2015 рік.

²³ Державна служба статистики України (2015).

²⁴ Офіційні дані доступні тільки про викладацький і технічний персонал.

²⁵ Цих працівників не включено до офіційного штатного розпису; однак ми включили їх сюди, оскільки заклади дошкільної освіти можуть використовувати таких волонтерів і запрошувати приватних викладачів, якщо батьки оплачуватимуть їхні послуги.

²⁶ Державна служба статистики України (2015).

²⁷ Державна служба статистики України (2015).

²⁸ Державна служба статистики Україн. (2015).

приймаються на основі цих норм. Однак завідувачі дитсадків можуть на власний розсуд запроваджувати нові посади або змінювати штатний склад залежно від доступності коштів.²⁹

Хоча рішення про штатну комплектацію приймаються на основі нормативів, існують побоювання, що ті не завжди відповідають потребам. Наприклад, хоча групи, які складаються цілком із дітей з особливими освітніми потребами, повинні мати підтримку логопеда, ті самі вимоги не застосовуються до інклюзивних груп, хоча й у них діти можуть потребувати такої підтримки.

Ключовий персонал закладів дошкільної освіти

Директори закладів дошкільної освіти призначаються місцевими управліннями освіти і керують роботою закладу. Відповідно до норм штатної комплектації, директори наймають педагогічних працівників, узгоджуючи призначення з місцевим управлінням освіти.³⁰

Вчителі/вихователі дошкільних навчальних закладів працюють в усіх типах закладів, і їхня точна кількість в окремо взятому дитсадку залежить від кількості робочих годин і груп. У середньому на кожну групу призначають двох вихователів, тобто 5-10 дітей на одного працівника. Директор дошкільного навчального закладу може створювати групи меншого розміру. Для дитсадків, розташованих у сільській місцевості, кількість дітей у групах визначається засновником (власником) закладу залежно від демографічної ситуації. Посаду

асистента вихователя було створено для підтримки інклюзивних груп (які містять до 15 дітей, включно з 1-3 дітьми з особливими освітніми потребами).³¹ Цю посаду запровадили в 2015 році у відповідь на все більшу кількість дітей із особливими освітніми потребами в дитсадках; такі працівники повинні надавати більше підтримки як вихователям, так і дітям із особливими освітніми потребами.³² **Вихователі-методисти** — це старші вихователі, які повинні надавати підтримку, нагляд і рекомендації вихователям (див. Примітку 2 про вихователів-методистів). **Помічники вихователів**, до яких не застосовуються вимоги щодо формальної освіти, допомагають вихователям виконувати таку роботу як прибирання кімнат і роздача їжі дітям. Хоча їхня робота загалом не пов'язана з педагогікою, відповідно до норм технічні асистенти можуть брати на себе окремі педагогічні завдання, такі як заміна основного викладача, якщо той на лікарняному.

Згідно з *Інструктивно-методичними рекомендаціями щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах*, батьки або інші особи можуть на добровільних засадах працювати **асистентами дитини**. Такі асистенти супроводжують дітей із особливими освітніми потребами протягом

Примітка 2. Роль учителя-методиста

Посада вчителя-методиста існує з часів перебування України у складі Радянського Союзу. Поточні норми штатної комплектації рекомендують половину ставки вчителя-методиста для дитсадків, де є мінімум чотири групи, і ставку — для закладів, що мають мінімум шість груп.

Для того щоб стати вчителем-методистом, вчитель повинен отримати ступінь магістра і мати мінімум три роки досвіду. Середи основних завдань такого спеціаліста — нагляд за викладачами, слідкування за належними практиками викладання та розповсюдження актуальної інформації серед викладачів, підтримка вибору певних підручників і освітніх матеріалів, проведення консультацій із батьками.

Джерело: Міністерство освіти і науки (2010). Наказ № 1055. Про затвердження типових штатних нормативів у дошкільних навчальних закладах

²⁹ Міністерство освіти і науки (2010). Наказ № 1157/18452. *Про затвердження Типових штатних нормативів дошкільних навчальних закладів.*

³⁰ Міністерство освіти і науки (2001). *Закон «Про дошкільну освіту».*

³¹ Міністерство освіти і науки (2015). *Лист місцевим управлінням освіти з організації інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах.*

³² Міністерство освіти і науки, Міністерство охорони здоров'я (2015). Наказ № 104/52. *Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах*

дня і надають підтримку за потреби. Єдина вимога, щоб стати асистентом дитини, — наявність медичного дозволу. Дошкільні навчальні заклади, зокрема ті, що підтримують дітей із особливими освітніми потребами, також можуть мати посади **логопеда, дефектолога та практичного психолога**.

VII. Вихователі в дошкільній освіті України

Кваліфікаційні вимоги

Згідно з *Законом «Про дошкільну освіту»* (2001), вихователі дошкільних навчальних закладів повинні мати диплом педагогічного університету.³³ У реальності майже всі вихователі мають педагогічну освіту, більшість – університетську; з 134 850 вихователів дошкільної освіти в Україні у 2015 році 40% були випускниками педагогічних коледжів, а 59% - університетів.³⁴

Початкова підготовка і підвищення кваліфікації

Підготовкою спеціалістів з дошкільної освіти займаються 93 вищі навчальні заклади.³⁵ Для отримання доступу до цих навчальних програм абітурієнт повинен скласти зовнішнє незалежне оцінювання та отримати певну кількість балів (щороку кожен університет самостійно визначає, скільки балів має набрати заявник для прийняття). Хоча коледжі та університети по-різному складають освітні програми, вони завжди містять загальні дисципліни, наприклад історію та філософію, протягом перших двох років, після чого навчання вже більш акцентоване на майбутній професії.

Вийшовши на роботу, вихователі дошкільних навчальних закладів повинні брати участь у курсах підвищення кваліфікації для покращення свого професійного рівня. Ці курси фінансуються обласними органами влади, які надають підтримку безпосередньо регіональним інститутам післядипломної педагогічної освіти. Хоча в наявних нормах є певна двозначність щодо того, чи можуть викладачі підвищувати кваліфікацію в закладах освіти на свій вибір, самі вчителі відвідують регіональні інститути післядипломної освіти, які фінансуються місцевими органами влади на постійній основі.^{36,37} Кожен заклад пропонує власну навчальну програму; наприклад, в Інституті післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка модулі підвищення кваліфікації включають п'ять днів аудиторного і п'ять днів дистанційного навчання. Викладачі мають ще 30 днів для підготовки підсумкового проекту чи письмової роботи, обираючи тему під час реєстрації на курс.³⁸ Новий *Закон «Про освіту»* (2017) пропонує зміни до системи атестації і професійного розвитку, зокрема шляхом залучення ширшого асортименту можливостей професійного розвитку та запровадження зв'язку між розміром зарплатні і результатами атестації.

³³ Міністерство освіти і науки (2003). Наказ № 305, *Положення про дошкільні навчальні заклади*.

³⁴ Державна служба статистики України (2015).

³⁵ Дані, зібрані під час інтерв'ю з департаментом вищої освіти в Міністерстві освіти і науки.

³⁶ Щодо вибору місця підвищення кваліфікації правила викладацької автономії суперечать одне одному. Хоча Наказ № 930 (2010) «Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників» говорить про участь у курсах професійного розвитку в освітніх установах на вибір самого викладача як про вимогу для атестації, Наказ № 538 (2000) Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про установи підвищення кваліфікації» вимагає від регіональних установ із підвищення кваліфікації проводити відповідне навчання за кошт обласних бюджетів.

²¹ В Україні існує 27 регіональних інститутів післядипломної педагогічної освіти.

³⁸ Київське управління освіти і науки (2016). «Графік курсів із підвищення кваліфікації на 2016-2017 навчальний рік».

Додаток 1 до наказу № 540 управління освіти і науки Київської міської ради.

Наставництво і підтримка

Відповідно до законодавства, методисти з місцевих управлінь освіти повинні працювати з усіма дитячими садками і школами для надання методичної підтримки вчителям, щоб ті покращували власну кваліфікацію та професійні компетенції.³⁹ Ці методисти також можуть бути членами атестаційних комісій (описаних нижче).⁴⁰ Місцеві управління освіти організують конференції, семінари, клуби та інші заходи з актуальних для вчителів питань. Крім того, вихователі отримують щоденні рекомендації від вихователів-методистів у своїх закладах освіти (див. Примітку 2).

Професійний шлях вихователів у дошкільній освіті

Згідно законодавства, вихователі дошкільних навчальних закладів повинні проходити атестацію, яка зазвичай відбувається щоп'ять років⁴¹ і включає оцінювання атестаційною комісією викладацької діяльності і придатності особи для певної посади. Участь у курсах з підвищення кваліфікації мінімум раз на п'ять років – одна з вимог до проходження цього процесу.⁴² Згідно з результатами атестації, вихователі можуть отримати вищу кваліфікаційну категорію (наприклад, спеціаліст, спеціаліст другої категорії, спеціаліст вищої категорії) або педагогічне звання – вихователь-методист і старший вихователь⁴³.

На практиці одна з основних проблем цієї системи – неможливість для вихователів без ступеню магістра досягти вищої кваліфікації чи викладацьких категорій. Частково це пояснюється суперечливою політикою з цього питання. *Положення про атестацію викладачів* (2010) висуває як вимогу для кар'єрного просування викладачів тільки «вищу освіту», хоча при цьому базується на *Законі «Про вищу освіту»* (2002), який визначав вищу освіту як магістерський ступінь. Однак новий *Закон «Про вищу освіту»* (2014) визначає вищу освіту на різних рівнях – бакалаврат, магістратура тощо – внаслідок чого незрозуміло, який рівень вищої освіти потрібен для кар'єрного просування згідно з *Положенням про атестацію викладачів* (2010).

Робочі години, зарплатні та інші переваги

Вихователі дошкільних закладів можуть працювати п'ять-шість днів на тиждень і часом змушені виходити на роботу у вихідні і свята. Зазвичай від вихователів очікується 30 годин роботи на тиждень, хоча ситуація може бути іншою, якщо вони працюють у дошкільних навчальних закладах, які обслуговують дітей із особливими освітніми потребами.⁴⁴ Робочі години дошкільного навчального закладу, незважаючи на форму власності і тип, затверджуються його директором за погодження з відповідними управліннями освіти та охорони здоров'я.

Зарплатні для вихователів дошкільних закладів освіти розраховуються на основі стандартної ставки з доплатами за кваліфікаційні категорії і вислугу років. На високих посадах, таких як вихователь-методист, вихователі отримують ставку, вищу на 10%. У 2015 році середня місячна зарплатня вихователя дошкільного навчального закладу складала лише 38% від середньої зарплатні працівників приватних

³⁹ Для ясності, у цьому звіті ми називаємо методистів у місцевих управліннях освіти «методистами», а викладачів-методистів у закладах освіти – «вчителями-методистами».

⁴⁰ Міністерство освіти і науки (2010). Наказ № 1070. *Про затвердження Типового положення про методичний кабінет дошкільного навчального закладу.*

⁴¹ В особливих обставинах атестація може проходити щодва роки на запит викладачів або за рекомендацією директора закладу.

⁴² Міністерство освіти і науки (2010). Наказ № 1255/18550. *Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників.*

⁴³ Міністерство освіти і науки (2010). Наказ № 1255/18550. *Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників.*

⁴⁴ Міністерство освіти і науки (2001). *Закон «Про дошкільну освіту»*

підприємств на повному робочому дні і була лише на 45% вищою за мінімальну зарплатню в Україні.⁴⁵ Хоча зарплатні педагогів у дошкільних навчальних закладах Києва склали 97% від зарплатні, отримуваної викладачами в загальноосвітніх закладах у 2016 році, значні відмінності спостерігалися серед вихователів-методистів і директорів дошкільних закладів освіти, які отримували відповідно 80% і 60% від того, що отримували їхні колеги в закладах загальної середньої освіти.⁴⁶ Хоча вихователі дошкільних закладів освіти досі не є рівними за оплатою праці з учителями загальноосвітніх закладів, у вересні 2017 року було запроваджено значні підвищення зарплатні – базова місячна ставка для вихователів без жодної кваліфікаційної категорії збільшилася на 36% - від 2310 грн. (88 дол. США) до 3152 грн. (120 дол. США).

Що ж до відпусток, вихователі отримують 42 календарні дні; ті, хто переважно працює з дітьми з особливими освітніми потребами, має право на 56 календарних днів відпустки.⁴⁷ Педагоги також отримують лікарняні виплати разом зі ставкою раз на рік для покриття витрат на здоров'я.

Нещодавні реформи

Новий Закон «Про освіту» (2017), що розроблявся протягом чотирьох років, було прийнято у вересні 2017 року. До створення тексту було залучено багато сторін, включно з експертами, громадськими організаціями, керівництвом університетів, директорами шкіл, викладачами, представниками приватної освіти та міжнародними організаціями. Очікується, що новий закон запровадить наступні зміни, які вплинуть на дошкільні навчальні заклади та їхніх представників, з особливо серйозними наслідками для системи навчання і професійного розвитку:

- Спрощені вимоги до виконання навчальних програм закладами дошкільної освіти;
- Розроблені положення щодо кількості годин на день, які може працювати з дітьми асистент вихователя;
- Підтримка розвитку викладацьких компетенцій;
- Усунення вимог до працівників дошкільних навчальних закладів із розробки річних планів професійного розвитку;
- Розробка процедури добровільного процесу сертифікації (що здійснюється незалежною установою) для педагогів, щоб вони могли отримувати вищу зарплатню;
- Реформа системи підвищення кваліфікації для педагогів, подолання монополії регіональних інститутів післядипломної освіти;
- Вимога, щоб 10-25% загального часу у програмах початкової підготовки присвячувалися практичному навчанню.

VIII. Результати дослідження

На основі даних, зібраних під час інтерв'ю та фокус-груп, було зроблено наступні ключові висновки:

Початкова підготовка

Результат 1: Хоча педагогічні коледжі та університети вважаються постачальниками майбутніх педагогічних кадрів із сильною теоретичною базою у викладанні, програми закладів вищої освіти (ЗВО)

⁴⁵ Посадові оклади за єдиною тарифною сіткою 2015 (2015). Доступно за адресою:

<https://buhgalter.com.ua/dovidnik/pratsya-ta-zarobitna-plata/posadovi-okladi-za-yets/posadovi-okladi-za-yets-2015/>

⁴⁶ Дані зібрані під час інтерв'ю з працівниками Київського управління освіти і науки.

⁴⁷ Кабінет Міністрів України (1997). Постанова № 346. *Про затвердження Порядку надання щорічної основної відпустки тривалістю до 56 календарних днів керівним працівникам навчальних закладів та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, педагогічним, науково-педагогічним працівникам та науковим працівникам.*

пропонують лише обмежені можливості практичного навчання і часто не заохочують студентів іти в професію після випуску.

а) Програми ЗВО не містять достатнього практичного компоненту для підготовки майбутніх вихователів до роботи в дошкільних навчальних закладах або підтримки інклюзивної освіти.

Як уже згадувалося раніше в цьому звіті, майже всі педагоги дошкільних навчальних закладів в Україні мають вищу педагогічну освіту – з педагогічних коледжів або університетів, що відображає пріоритет спеціалізованої освіти для працівників дошкільних навчальних закладів, а також зусилля з забезпечення доступу до програм початкової підготовки. Це відрізняється від досвіду інших країн, наприклад, від США, де тільки 45% викладачів, які працюють з 3-5-річними дітьми у закладах освіти, мають ступінь бакалавра.⁴⁸

Викладачі педагогічних коледжів і університетів, у яких ми брали інтерв'ю під час цього дослідження, загалом говорили про рівний баланс теорії і практики у програмах вищої освіти. Одна із сильних сторін програм початкової підготовки, що часто називалася, - це глибокі знання з теоретичних дисциплін, таких як психологія і педагогіка. Однак багато учасників дослідження, включно з вихователями, вихователями-методистами, директорами дитсадків і чиновниками на регіональному і центральному рівнях, відчували, що незважаючи на серйозну теоретичну базу, яка надається студентам, програмам не вистачає можливостей практичного навчання. Вихователі стверджували, що часто не знали, як підтримувати певних дітей, і що їхня початкова підготовка не надала їм адекватної допомоги в роботі, а можливості попрактикуватися були обмеженими. Багато курсів у навчальних програмах університетів і коледжів описували як засновані на лекціях, із можливостями впровадження практичного навчання тільки після

«Спочатку я закінчила педагогічний коледж, а потім поступила до університету. Мені здається, що коледж дав мені набагато, набагато більше, ніж університет».

- Вихователька дитсадку

першого курсу. Наприклад, практичне навчання в рамках університетських програм може починатися тільки на другому курсі, коли студенти спостерігають за роботою вихователів дошкільних навчальних закладів. Наступні можливості практики передбачають викладання самих студентів на третьому та четвертому курсах. Загалом цей акцент на теоретичному навчанні і нестача можливостей попрактикувати отримані знання не дають програмам початкової підготовки сформувані імідж професії, який би мотивував майбутніх спеціалістів до кар'єри у викладанні.

Нестача практичних можливостей у педагогічних навчальних програмах також пов'язана з тим фактом, що багато викладачів самі не мають практичного досвіду. Особливою проблемою це є в університетах, де викладачі є скоріше дослідниками, а не практиками. Так само, батьки та інші експерти зазначили, що вихователі дошкільних навчальних закладів часто вживають застарілі підходи до навчання і викладання. Одна вихователька висловила бажання обирати більш інтерактивні методи роботи подібно до тих, що використовують вальдорфські школи та заклади Монтесорі.

Крім того, викладачі, які навчають майбутніх вихователів та експерти погодилися, що програми початкової підготовки не містять інформації про інклюзивну освіту. Хоча країна все більше зосереджується на цій практиці, а деякі коледжі і університети пропонують спеціальні курси на тему роботи з дітьми з різними освітніми потребами, для вихователів дошкільних навчальних закладів досі недостатньо підтримки і інформації щодо інклюзивної освіти як нової парадигми їхньої роботи.

⁴⁸National Survey of Early Care and Education Project Team (NSECE). (2013). *Number and Characteristics of Early Care and Education (ECE) Teachers and Caregivers: Initial Findings from the National Survey of Early Care and Education (NSECE)*. OPRE Report #2013-38. Washington DC: Office of Planning, Research and Evaluation, Administration for Children and Families, U.S. Department of Health and Human Services.

b) Багато випускників педагогічних коледжів і університетів не йдуть працювати в дошкільні навчальні заклади після випуску, що може відобразити неефективні критерії відбору серед абітурієнтів, а також нездатність закладів вищої освіти створювати професійний імідж викладання серед студентів.

Процес прийняття до педагогічних коледжів і університетів покладається на результати зовнішнього незалежного оцінювання. Хоча викладачі у програмах дошкільної освіти стверджували, що ці тести здатні перевірити когнітивні здібності, вони вважають, що таке тестування недостатньо перевіряє мотивацію та інтерес до роботи з дітьми. Одна з серйозних проблем, із якими стикаються навчальні програми

вже багато років, - до педагогічних закладів освіти йдуть випускники з найнижчими результатами тестів. Опитування серед молоді, яка обрала дошкільну освіту в якості університетської спеціалізації, показало, що лише третина студентів зробила це з професійної зацікавленості.⁴⁹ Враховуючи, що багато випускників не йдуть у дошкільну освіту, а програми не надають достатньо практичного навчання, можна зробити висновок, що вищі заклади освіти не можуть ефективно сформувати імідж професії серед студентів, що утримало б їхній інтерес і мотивацію до роботи з дітьми.

Залучення батьків і сімей

Результат 2: Хоча батьки загалом позитивно оцінюють підтримку, яку мають їхні діти, існує невідповідність між очікуваннями батьків від вихователів та спроможністю останніх їх задовольнити, що відображається зростанням інтересу до приватних дитсадків та збільшенням кількості дітей у них.

a) Батьки висловлюють вдячність дошкільним навчальним закладам та їхнім вихователям.

Багато батьків висловили вдячність за роботу вихователів дошкільних навчальних закладів і підтримку

«Батьки сприймають нас не як професіоналів, а як нянюк. Більше того, тепер і батькам потрібна освіта, бо вони думають, що вихователі дитсадків – це няні, хоча багато з них спеціалісти високого рівня».

- Викладач програми дошкільної освіти у ЗВО

їхніх дітей, незважаючи на низьку зарплатню і серйозне робоче навантаження. Батьки також згадували дружнє ставлення викладачів і визнавали, що вихователі багато чим займаються з дітьми. До того ж, батьки говорили про можливість регулярного спілкування з вихователями щодо того, як діти поведуться, що вони їли тощо, і про можливість більш предметної комунікації з вихователями під час регулярних запланованих зустрічей.

b) Вихователі стверджують, що одна з найбільших проблем для них – це спілкування з батьками.

Хоча батьки загалом позитивно висловлювалися про своє спілкування з вихователями та іншими працівниками дитсадків, самі вихователі, директори та вихователі-методисти часто говорили, що спілкування з батьками – одна з найбільших проблем для вихователів. Педагоги неодноразово зауважували, що батьки недостатньо займаються розвитком і навчанням дитини, а також ігнорують рекомендації з підтримки дітей удома – наприклад, читаючи їм уголос. Щодо батьків дітей із особливими освітніми потребами вихователі стверджували, що ті часто не бажали визнавати виклики, з якими стикається їхня дитина, та додаткову підтримку, якої вона може потребувати. Вихователі

⁴⁹ Беленька Г.В. (2012) Формування професійної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку в умовах університетської освіти. Доступно за адресою: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2012_4_25

також повідомляли, що на думку батьків вони не мають цінних навичок; вони не розуміють, що вихователі працюють із багатьма дітьми, а не лише з їхніми. На питання, у якому аспекті їм хотілося б більше підтримки, вихователі часто відповідали, що їм потрібна додаткова підтримка для роботи з батьками.

c) *Нещодавнє зростання кількості дітей у приватних дитсадках відображає їхню здатність гнучко задовольняти потреби батьків.*

Хоча батьки загалом висловлювали задоволення послугами, що надаються в державних дошкільних навчальних закладах, усе більше батьків ведуть дітей до приватних дитсадків. Хоча приватний сектор у цій галузі залишається невеликим, батьки дітей, які навчаються в цих закладах, висловлювали високу оцінку щодо сучасних підходів, які використовують у своїй роботі тамтешні вихователі. Крім того, батьки говорили про гнучкість приватних дитсадків, що контрастує з інертністю державної системи. Одна вихователька державного дитсадка пояснила, що режим дня в її закладі «не дозволяє дитині почуватись як удома».

Директорка приватного дитсадка розповіла, що вихователі в її закладі включають процес навчання до гри та іншої творчої діяльності за навчальною програмою. Вона також говорила про задоволення різноманітних потреб дітей, включно з вимогами до харчування – наприклад, на відміну своїх колег у державному секторі, вона дозволяє дітям приносити з собою власну їжу. Її дитсадок працює з 7:00 до 23:00 і час від часу організовує для дітей вечірні заходи, щоб розвантажити на цей час батьків. Вихователі, у яких брали інтерв'ю для попереднього дослідження, також описували менший розмір груп як ще одну перевагу приватних дитсадків, що дозволяє проводити роботу більш ефективно і зосередитися на методах гри.⁵⁰

Наймання персоналу

Результат 3: Найняти кваліфікованих кандидатів для дошкільних навчальних закладів складно, особливо у великих містах, де є більше привабливих альтернатив працевлаштування.

Таблиця 4: Вакантні посади в дошкільних навчальних закладах Києва (2017)

Дошкільні навчальні заклади стикаються з проблемами в наймнні адекватної кількості кваліфікованих працівників. Наприклад, тільки в Києві у 2017 році було 817 вакансій на посаду вихователя – це 8% від усіх посад (див. Таблицю 4).⁵¹ Методист із місцевого управління освіти пояснив, що хоча «нам хотілося б, щоб

Посада	Кількість заповнених посад	Кількість вакантних посад	Відсоток вакантних посад
Директор	546,0	9,0	2%
Вихователь-методист	479,4	55,4	10%
Вихователь/учитель	8699.5	817.2	9%
Асистент вихователя	29.8	19.0	37%
Помічник вихователя	5258.9	564.7	10%

до дитсадків прийшли молоді, мотивовані, освічені і креативні спеціалісти... на жаль, професія вихователя дитсадка не престижна. Молоді не подобається пов'язувати своє життя з роботою в дитсадку». Основні фактори, що спричиняють недостатній інтерес – низька зарплатня і соціальний статус професіоналів на цих посадах.

Джерело: Київське міське управління освіти

Крім того, хоча сектор приватної дошкільної освіти досі відносно

невеликий, його збільшення та загалом краща оплата праці (приблизні розрахунки від учасників

⁵⁰ European Research Association. (2013). *Diagnosis of Preschool Education Sector in Ukraine.*

⁵¹ Дані зібрані під час інтерв'ю з працівниками Київського управління освіти і науки.

дослідження дають змогу зробити висновок, що вона удвічі більша, ніж у вихователів державних дитсадків) створюють конкуренцію під час наймання кандидатів на посади вихователів дошкільних навчальних закладів.

Загалом, надто мало студентів, які закінчують університет зі спеціальності «Дошкільна освіта», ідуть у професію. Випускникам, які бажають попрацювати у сільських навчальних закладах протягом трьох років, пропонується одноразова стипендія.⁵² Однак кількість випускників, які користуються цією виплатою, зменшується: у 2014 році її отримали 2504 випускники, у 2015 р. – 1594, а у 2016 р. – 800. Одна з причин, чому колишні студенти цього не роблять – їхнє небажання три роки працювати в сільському закладі, що є умовою для отримання коштів.⁵³

Багато директорів дитсадків підкреслювали проблеми, з якими вони стикаються під час наймання персоналу. Одна респондентка говорила про значні зусилля, які вона доклала до заохочення кваліфікованих кандидатів до роботи в її дошкільному навчальному закладі. Наприклад, вона запрошувала студентів університетів відвідувати її дитсадок для практичного навчання, а потім залишатися там на роботу, а також підтримувала професійний розвиток технічних асистентів вихователів. Так само і один працівник обласного управління освіти зазначив ініціативи партнерства між дошкільними навчальними закладами і університетами — для підтримки переходу студентів, які завершують навчання, на роботу до дитсадків.

Підтримка на робочому місці

Результат 4: Вихователі дошкільних навчальних закладів цінують можливості методичної підтримки, включно з щоденними рекомендаціями від вихователів-методистів, але потрібна і додаткова підтримка від колег разом із можливостями навчання на практиці.

а) Вихователі цінують підвищення кваліфікації за можливості спілкування з колегами та зниження ризику вигорання, однак вміст і формат таких навчальних програм не завжди відповідають реальним потребам.

Вихователів підтримують старші вихователі, вихователі-методисти, а в деяких випадках – керівники дошкільних навчальних закладів (див. Таблицю 5 з описом популярних форм підтримки на робочому місці). Вихователі-методисти спостерігають за практикою викладання, переглядають плани уроків для забезпечення актуальності і за потреби надають рекомендації, часто пропонуючи конкретні ресурси, з якими слід ознайомитися вчителям. Вихователі-методисти також можуть організовувати семінари для вчителів і вихователів, наприклад тижневу «педагогічну годину». У дитсадках, де навчається чотири і менше груп, учителя-методиста немає,⁵⁴ тому ці обов'язки виконує директор. Директори та вчителі-методисти також говорили, що коли до закладу приходить новий вихователь, зазвичай його ставлять у неформальну пару з більш досвідченим працівником, який надає йому рекомендації з роботи.

⁵² Уряд України (2005). Указ Президента України № 1013/2005. *Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні.*

⁵³ Дані зібрані під час інтерв'ю з працівниками департаменту вищої освіти в Міністерстві освіти і науки.

⁵⁴ Міністерство освіти і науки України (2010). Наказ № 1157/18452. *Про затвердження Типових штатних нормативів дошкільних навчальних закладів.*

Таблиця 5: Популярні форми підтримки на робочому місці

Заклад/людина, що надає підтримку	Опис підтримки
<i>Дитсадки</i>	Учителі можуть ділитися досвідом і уроками під час формального і неформального спілкування зі старшими колегами і директорами дитсадків. Крім того, учителі-методисти можуть надавати консультації вчителям, спостерігати за уроками та проводити обговорення з вихователями щодо різних проблем, із якими вони стикаються.
<i>Місцеві управління освіти</i>	Методисти можуть надавати підтримку вчителям відповідно до річних та місячних планів. Підтримка може бути в формі семінарів, лекцій або спостереження за заняттями.
<i>Інститути післядипломної освіти</i>	Інститути післядипломної педагогічної освіти можуть надавати офіційну підтримку у формі тренінгів, тематичних літніх курсів і лекцій/семінарів.
<i>Неформальна підтримка від громадських організацій</i>	Залежно від доступності, учителі можуть мати доступ до дистанційних курсів, онлайн-семінарів і лекцій, що пропонуються громадськими організаціями.

Хоча педагоги-методисти зобов'язані підтримувати вихователів, останні говорили, що часто мають обмежені знання зі спеціалізованих тем, особливо щодо її роботи з учнями з особливими освітніми потребами, включно з дітьми і родинами, яких торкнувся нещодавній конфлікт у Східній Україні (див. Примітку 3). Одна вихователька дитсадка зазначила: «Я рідко ходжу до вчителя-методиста, оскільки вона сама не готова до інклюзивної освіти». Інша вихователька сказала, що «коли [учитель-методист] не може відповісти на питання про роботу з дітьми з особливими освітніми потребами, ми разом шукаємо інформацію в Інтернеті». Вихователі також стверджували, що методисти надто сильно покладаються на поради літератури та матеріалів, аніж на моделювання належних викладацьких практик.

Вихователі-методисти самі визнавали, що вони не завжди мають достатньо знань і ресурсів для підтримки вчителів, і їм хотілося б отримати додаткові можливості для навчання і обміну знаннями з колегами з інших закладів або країн. Крім того, вони стверджували, що їм важко надавати підтримку такій великій кількості вчителів.

«Додаткове навчання корисне у плані надання кращої підтримки вихователям дитсадків, щоб їхні знання залишалися актуальними».

– Вихователь-методист

Крім методологічної підтримки, що надається в дошкільних навчальних закладах, інститути післядипломної педагогічної освіти мають методичні центри, які надають підтримку вчителям у певній області. Працівники місцевих управлінь освіти також надають підтримку шляхом проведення різноманітних семінарів у відповідній області. Однак оскільки у місцевих управліннях освіти наявна обмежена кількість працівників, яка підтримує вчителів у різних рівнях закладів, існують побоювання, що вони не мають достатньо спеціалізованих знань із дошкільної освіти.

Примітка 3: Підтримка викладачів дошкільних навчальних закладів, які працюють із дітьми, що зазнали шкоди від конфлікту

Конфлікт у Східній Україні призвів до широкомасштабного переселення всередині держави та створив негативні соціально-економічні умови. Діти також стикнулися з наслідками — за підрахунками, 200 000 із них конче потребують послуг психосоціальної підтримки. Ті, хто переживає конфлікт, може відчувати хронічний страх через непередбачувані бої, а батьки і працівники навчальних закладів повідомляють про зміни поведінки в дітей раннього віку, включно з важкими тривожними розладами. Однак підтримка цих дітей і їхніх родин, які стикаються з травматичним досвідом и високим стресом, може виявитися складною для вчителів та громад. Тож ЮНІСЕФ реалізував проект «Заохочення соціальної згуртованості та інтеграції внутрішньо переміщених осіб у Східній Україні», який містить компонент, що має на меті покращити якість послуг дошкільної освіти в Донецькій, Луганській, Харківській, Дніпропетровській і Запорізькій областях, де вплив цієї кризи відчувається найсильніше.

Одне з завдань дошкільного компоненту проекту – покращення знань і навичок педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів щодо різних аспектів раннього розвитку та підвищення якості діалогу між батьками, вчителями і адміністрацією дитсадків щодо потреб дітей, які зазнали шкоди від конфлікту. З грудня 2016 р. по квітень 2017 Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» у співпраці з Києво-Могилянською академією провів навчання для 2614 вихователів у 812 дитсадках. У рамках навчальної програми тренери допомагали працівникам дошкільних навчальних закладів зрозуміти, як створювати дружнє до дитини середовище, включно з розвитком у дитині позитивної самооцінки, здатності висловлювати власні почуття, справлятися зі стресом і емоціями. Крім того, 28 представників місцевих управлінь освіти та інститутів післядипломної педагогічної освіти теж пройшли тренінг для забезпечення сталості проекту, оскільки саме вони надають методологічну підтримку викладачам дошкільних навчальних закладів і заохочують розповсюдження належних практик.

Джерела: UNICEF Ukraine. (2017). "200,000 children need urgent support to overcome trauma of volatile conflict in eastern Ukraine." Доступно за адресою: https://www.unicef.org/ukraine/children_30732.html; International Step by Step Association. (2017). "The Ukrainian Step by Step Foundation and UNICEF deliver training benefitting children in war zones." Доступно за адресою: <http://www.issa.nl/content/ukrainian-step-step-foundation-and-unicef-deliver-training-benefitting-children-war-zones>

b) Вихователі цінують підвищення кваліфікації за можливості спілкування з колегами та зниження ризику вигорання, однак вміст і формат таких навчальних програм не завжди відповідають реальним потребам.

Маючи підтримку через фінансування з місцевих бюджетів, вихователі повинні проходити підвищення кваліфікації кожні п'ять років. Хоча в існуючих правилах існує невизначеність з приводу того, чи можуть педагоги проходити підвищення кваліфікації в закладі на свій вибір, вони відвідують регіональні інститути післядипломної освіти, що фінансуються місцевим урядом на постійній основі. Експерти, які давали

інтерв'ю в рамках цього дослідження, стверджують, що якість викладання в цих інститутах може бути різною.

Вихователі та директори закладів висловлювали вдячність за ці можливості, бо вони допомагають педагогам знайомитися з колегами і навчатися в них, що сприяє зменшенню професійного вигорання. Одна директорка дитсадку зазначила, що «багато вихователів мають професійне вигорання, але після такого курсу вони повертаються іншими людьми, сповненими сил».

Однак висловлювалися і побоювання, що вихователі не можуть обирати курси, які їх цікавлять, оскільки пропонується лише обмежений асортимент, а самі курси не надто актуальні для потреб цих спеціалістів. Крім того, дехто вважає, що можливості для навчання слід пропонувати частіше. Декілька педагогів стверджували, що їм було б цікаво мати більше можливостей навчатися в колег, бо практичні знання від них можуть бути більш актуальними для задоволення професійних потреб, аніж навчальні курси. Вихователі також скаржилися на відсутність доступу до ресурсів і навчальних можливостей онлайн, які, на їхню думку, підтримували б постійний професійний розвиток. Один директор закладу сказав: «Комп'ютеризація — умова нашого часу, але ми не маємо комп'ютерів».

«Були часи, коли п'ять років — це було нормально, але зараз це надто багато часу. За рік, навіть за півроку все, що вихователь побачив чи почув, уже застаріває. Як мобільні телефони».

– Викладач регіонального інституту післядипломної освіти

Хоча попередня політика мала обмежену частоту офіційних можливостей підвищення кваліфікації та варіантів для педагогів, щоб вони могли самі обирати теми курсів та заклади, у яких вони проводяться, реформи, започатковані в новому Законі «Про освіту» (2017) щодо підвищення частоти таких можливостей є бажаною зміною.

с) Незважаючи на існуючі шляхи для вихователів і їхніх помічників просуватися в системі дошкільної освіти, такі можливості можуть бути обмеженими, що призводить до розчарування в кар'єрних перспективах серед деяких працівників.

Із 45 вихователів, у яких узяли інтерв'ю в рамках цього дослідження, 13 поінформували, що попередньо працювали помічниками вихователів. Так само і багато помічників вихователів, у яких ми брали інтерв'ю, висловили свою зацікавленість у кар'єрному просуванні на посаду вихователя. Цей тренд також підкріплюється даними, зібраними Київським управлінням освіти; згідно з ними, 317 технічних асистентів вихователів цікавилися можливістю отримати вищу освіту, для того щоб стати вихователями в закладах дошкільної освіти.⁵⁵ Хоча досвід учителів у системі, які починали з посад помічників вихователів, а також інтерес серед помічників вихователя до просування вказують на можливість кар'єрного зростання, на практиці перехід на посаду вихователя з посади помічника вихователя може бути складним. Таке просування вимагає отримання вищої освіти, для чого потрібно три-чотири роки часу на заочному навчанні, а також додаткові фінансові ресурси.

«У мене середня освіта, але я мрію про вищу. Для мене робота в дитсадку — перший етап кар'єри. Потім я планую навчатися в педагогічному університеті заочно і отримати хоча б ступінь бакалавра. Саме тому практичний досвід роботи з дітьми для мене важливий. Я спостерігаю за роботою вихователя і навчаюся».

– Технічний асистент вихователя

⁵⁵ Дані зібрані під час інтерв'ю з працівниками Київського управління освіти і науки.

«Я ніколи не думала про власні кар'єрні цілі. Мабуть, якби я мріяла про кар'єру, для цього мені потрібно було б жити у великому місті, де є більше можливостей і ресурсів. А в нас просто мати стабільну роботу — вже щастя».

— Вихователька дитсадка

Хоча атестаційні процедури надають формальний механізм, відповідно до якого педагоги можуть отримати вищі категорії і посади, вихователь має обмежені можливості просування, якщо не має ступені магістра. Наприклад, для отримання категорії спеціаліста наявність магістерського диплому обов'язкова, так само як і для отримання посади старшого вихователя або вихователя-методиста. Хоча деякі педагоги, у яких ми брали інтерв'ю, висловлювали свою зацікавленість у кар'єрному просуванні системою дошкільної освіти, інші мали досить обмежені плани — скоріше через переконання, що можливостей особливо немає. Крім обмежених кар'єрних

прагнень, тільки декілька вихователів згадували спілкування з вихователями-методистами на тему кар'єри та професійного розвитку. Один із викладачів інституту післядипломної освіти, у якого ми взяли інтерв'ю, заявив, що педагогам-методистам слід краще розуміти доступні навчальні курси та їхній зміст, щоб направити туди вихователів, виявивши їхні сильні та слабкі сторони.

Мотивація та задоволення від роботи

Результат 5: Незважаючи на значне навантаження, низький рівень оплати праці та невисокий статус професії, вихователі залишаються на посадах завдяки мотивації працювати з дітьми і через недостатню кількість альтернатив для працевлаштування.

а) Вихователі мотивовані бажанням працювати з дітьми і висловлюють вдячність за можливість бачити, як діти ростуть і розвиваються.

Розповідаючи, чому вони обрали цю професію і що дає їм найбільше задоволення в роботі, вихователі часто згадували сильне бажання працювати з дітьми і задоволення від спостереження за тим, як діти ростуть і розвиваються з їхньою підтримкою. Чимало респондентів також згадували, що пішли у професію після власного досвіду перебування в дитсадку, де їх глибоко вразила робота вихователів. Дехто казав, що їх надихнув приклад батьків, дідусів і бабусь, інших членів родини, які обрали для себе педагогічну стежу.

«Вчора дитина не могла сама взутися, а сьогодні може — мені приємно, що це я її цьому навчила».

— Вихователька дитсадка

б) Вихователі стикаються з серйозним робочим навантаженням через кількість дітей, за яких вони відповідають, обсягу завдань, що вони повинні виконувати, а також різноманіття потреб серед дітей.

Учителі часто зазначали, що великий розмір груп — один із негативних аспектів їхньої роботи, внаслідок чого вони мають значне навантаження. Крім того, згадували і великий обсяг паперової роботи, за яку вони відповідають, і що це забирає час, який можна було натомість провести, працюючи з дітьми. Наприклад, один із документів, який мають заповнювати вихователі дошкільних навчальних закладів — звіти про відвідані конференції чи семінари. Хоча в кожного ситуація може бути різною, опитування від 2016 року, проведене Міністерством освіти і науки України серед працівників початкової і середньої освіти, є досить інформативним. Згідно з цим опитуванням, вчителі витрачають майже цілий робочий день на тиждень, працюючи з документами. За результатами дослідження, вчителі у початковій і середній освіті

«Заважає велика кількість паперової роботи, оскільки час, який на неї витрачаєш, можна було б провести з дітьми».

— Вихователька дитсадка

витрачають 7 годин на тиждень, виконуючи паперову роботу, 21,5 годин на проведення уроків, 9,25 годин — на підготовку до них, а 8,5 годин — на інші види взаємодії з учнями і батьками.⁵⁶

Численні викладачі описували труднощі, пов'язані з роботою з дітьми з особливими освітніми потребами, посиляючись на відсутність знань і навичок для їхньої ефективної підтримки. Що ж до інклюзивної освіти, одна вихователька зазначила, що «її запровадили, не навчивши попередньо вчителів». У результаті педагоги, директори закладів і експерти всі вітають нещодавнє введення посади асистента вихователя для допомоги в інклюзивних групах. Однак поки що на цих посадах працює мало спеціалістів, і запровадженню цієї практики в широкий вжиток заважає декілька перешкод. Частково це пояснюється невеликою кількістю інклюзивних груп у дитсадках, але також пов'язано з тим, що поки не розроблено кваліфікаційних вимог, які б стали основою для розробки посадових інструкцій директорами закладів та початку наймання кандидатів. Крім того, кількість інклюзивних груп залежить від кількості дітей із особливими освітніми потребами у відповідному закладі, тож деякі вважають, що директори дитсадків не надто бажують наймати асистентів, залучення яких може вимагатися нерегулярно.

с) Незважаючи на низьку платню і низький статус, вихователі приходять у професію і залишаються в ній через відсутність інших альтернатив працевлаштування.

Усі учасники дослідження, у яких ми брали інтерв'ю — центральна і місцева влада, експерти, працівники дошкільних навчальних закладів і батьки — погоджувалися, що зарплатня вихователів надто низька. Хоча нещодавнє збільшення зарплатні вже є великим кроком уперед, може потребуватися більше зусиль для впровадження адекватної оплати, яка б мотивувала вихователів і ставала фактором задоволення від роботи. Опитування 499 вихователів у 2015 році показує, що в середньому викладачі вважають, що спеціаліст-початківець має отримувати щомісячно 3822 грн. (приблизно 146 дол. США),⁵⁷ що набагато вище, ніж нещодавно піднята до 3152 грн. (приблизно 120 дол. США) ставка для вчителів без кваліфікаційної категорії. Крім низької зарплатні, вихователі мають мало інших переваг, крім мінімальних лікарняних виплат і невеликих премій.

«Мені не подобається, коли по телебаченню та у статтях говорять про поганих вихователів дитсадків і їхню нечесну роботу, а потім про нас так думають батьки».

– Вихователі дитсадків

Крім низької зарплатні, учителі описують відчуття, що їх недостатньо цінують за роботу. Такі почуття спричиняє безліч факторів, але серед вихователів зокрема розповсюджена думка, що батьки не вважають їх висококваліфікованими спеціалістами. Крім того, на ситуацію можуть впливати нещодавні ініціативи з виявлення порушень доброчесності серед освітян, включно зі свіжими звітами про внески, які батьки роблять у школах, та про ринок приватного репетиторства, де вчителі державних навчальних закладів дають платні додаткові уроки учням комунальних шкіл. Хоча

активність громадянського суспільства в цих галузях може підвищувати загальну обізнаність про ці проблеми, імовірно є її негативний вплив на окремих учителів та їхнє сприйняття широким загалом.

Низькі зарплатні і статус можуть створювати проблеми для найму, особливо у великих містах. Однак у сільській місцевості вихователі мають мало альтернатив працевлаштування, тому з вдячністю працюють у дошкільних навчальних закладів. Вихователі-методисти та директори дитсадків намагаються збільшити мотивацію вихователів через конкурси на найкращого вихователя з грошовими призами, а також

⁵⁶ Міністерство освіти і науки (2016.) Опитування щодо робочого навантаження в системі управління навчальними закладами.

⁵⁷ Ілько Кучерів, Фондація демократичних ініціатив (2015). Середня освіта в Україні: думка вчителів та батьків.

Доступно за адресою: <http://iro.org.ua/ua/main/research/23>

нефінансовими заохоченнями, наприклад похвальними грамотами, хоча і невідомо, наскільки ці зусилля є успішними.

IX. Рекомендації

Україна взяла на себе серйозне зобов'язання підтримувати дітей рівними можливостями дошкільної освіти для їхнього зростання і розвитку. Хоча забезпечення доступу до дошкільної освіти для всіх дітей залишається викликом, існує окрема потреба у зміцненні підтримки для педагогів закладів дошкільної освіти, які є основою системи, для покращення якості послуг у загальному масштабі.

Хоча це дослідження виявило, що педагоги закладів дошкільної освіти мотивовані сильним бажанням працювати з дітьми і бачити, як вони ростуть і розвиваються, також ми переконалися, що вони потребують додаткової підтримки до початку професійної діяльності і вже на посаді. Крім того, потрібно більше уваги до представлення професії вихователя дошкільного навчального закладу як привабливої, щоб дитсадки могли наймати і утримувати тих, хто надає відмінні можливості навчання для дітей раннього віку під час найважливішого етапу їхнього розвитку, і щоб батьки, вихователі та адміністратори закладів мали більш узгоджене розуміння своїх ролей.

На основі отриманих результатів запропонований звіт надає низку рекомендацій для працівників місцевих управлінь освіти та Міністерства освіти і науки України з метою вирішення проблем, названих у цьому дослідженні, скориставшись нещодавно прийнятим *Законом «Про освіту»* (2017). Рекомендації, які можна виконати в найближчому майбутньому та з мінімальними витратами, позначені як короткострокові, а ті, що потенційно вимагають більших ресурсів та тривалішого часу впровадження – як довгострокові.

Початкова підготовка

Результат 1: Хоча педагогічні коледжі та університети вважаються постачальниками майбутніх педагогічних кадрів із сильною теоретичною базою у викладанні, програми вищих навчальних закладів пропонують лише обмежені можливості практичного навчання і часто не заохочують студентів іти в професію після випуску.

Короткострокові рекомендації	Довгострокові рекомендації
<ul style="list-style-type: none">Розробити ознайомчу програму для випускників коледжів/університетів, яка розвиває практичні навички та орієнтує нових вихователів, як працювати з дітьми раннього віку в закладах дошкільної освіти.	<ul style="list-style-type: none">Для кращого розуміння сильних сторін і того, що потрібно змінити або покращити в програмах підготовки майбутніх вихователів провести подальший аналіз навчальних програм щодо їхнього змісту та методів. На основі результатів такого перегляду та коментарів широкого кола зацікавлених осіб розробити стандарти навчальних програм, включно з графіком та обсягом практичної педагогічної підготовки.Використовуючи рекомендації вихователів, викладачів педагогічних факультетів, політиків, батьків та інших зацікавлених сторін, розробити та запровадити педагогічні компетенції і стандарти для викладачів дошкільних навчальних закладів, що також

	<p>може сприяти культивуванню іміджу професії.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Переглянути критерії прийому на програми початкової підготовки, вимагаючи від студентів на таких програмах продемонструвати інтерес до роботи з дітьми раннього віку (наприклад, через попередній досвід роботи/волонтерства, есе, співбесіди).
--	--

Залучення батьків і сімей

Результат 2: Хоча батьки загалом позитивно оцінюють підтримку, яку мають їхні діти, існує невідповідність між очікуваннями батьків від вихователів та спроможністю останніх їх задовольнити, що відображається зростанням інтересу до приватних дитсадків та збільшенням кількості дітей у них.

Короткострокові рекомендації	Довгострокові рекомендації
<ul style="list-style-type: none"> • Заохотити директорів дошкільних закладів і методистів надавати вихователям рекомендації для побудови тривалих відносин і партнерств із батьками дітей. 	<ul style="list-style-type: none"> • Почати партнерську роботу з педагогічними коледжами/університетами і обласними інститутами післядипломної освіти для перегляду існуючих курсів, пов'язаних із роботою з батьками, і використовувати результати перегляду для запровадження і покращення курсів на такі теми.

Наймання і утримання працівників

Результат 3: Найняти кваліфікованих кандидатів для дошкільних навчальних закладів складно, особливо у великих містах, де є більше привабливих альтернатив працевлаштування.

Короткострокові рекомендації	Довгострокові рекомендації
<ul style="list-style-type: none"> • Надати вихователям більше професійної свободи, підтримуючи можливості для навчання в колег, а також зменшивши не пов'язане із безпосередніми обов'язками навантаження шляхом усунення вимог до ведення маловажливої документації. 	<ul style="list-style-type: none"> • Надалі збільшувати зарплатні вихователів. Хоча підвищення заробітної плати для вихователів здійснили у 2017 році по всій країні (розпочався цей процес із підвищення оплати праці вихователів Києва у 2016 році), існує потреба в подальшому збільшенні оплати праці вихователів для підняття статусу професії. Це вже зроблено для вчителів у загальноосвітніх навчальних закладах і має бути зроблено для їхніх колег у дошкільних навчальних закладах.

Постійна підтримка

Результат 4: Вихователі дошкільних навчальних закладів цінують можливості методичної підтримки, включно з щоденними рекомендаціями від вихователів-методистів, але потрібна і додаткова підтримка від колег разом із можливостями навчання на практиці.

Короткострокові рекомендації	Довгострокові рекомендації
<ul style="list-style-type: none"> • Запровадити навчальні курси для вихователів, методистів і директорів закладів дошкільної освіти на тему інклюзивної освіти та її впровадження в щоденну практику. • Запровадити навчальні курси для методистів для поглиблення їхніх знань із практики спостереження, надання зворотного зв'язку та запровадження менторства в щоденну роботу. • З урахуванням цінності можливостей навчання в колег, заохочувати місцеві управління освіти створювати професійні навчальні спільноти, де вихователі з різним досвідом можуть обмінюватися ідеями та надавати підтримку одне одному. 	<ul style="list-style-type: none"> • Забезпечити присутність спеціального методиста в кожному дитсадку (у сільській місцевості чи менших закладах розглянути можливість одного методиста на декілька дитсадків). • Надавати стипендії для мотивованих та ефективних технічних помічників вихователя, щоб підтримувати їхнє просування на посади вихователя.

Мотивація і задоволення від роботи

Результат 5: Незважаючи на значне навантаження, низький рівень оплати праці та невисокий статус професії, вихователі залишаються на посадах завдяки мотивації працювати з дітьми і через недостатню кількість альтернатив для працевлаштування.

Короткострокові рекомендації	Довгострокові рекомендації
<ul style="list-style-type: none"> • Сформулювати кваліфікаційні вимоги для асистентів вихователів у дошкільних навчальних закладах для внесення більшої ясності щодо їхньої ролі та функцій і та в подальшому забезпечення інклюзивних груп більшою кількістю таких асистентів. 	<ul style="list-style-type: none"> • Збільшити мережу дитсадків і вихователів у них, щоб зменшити переповнення груп та навантаження вихователів. Додати до місцевих ресурсів кошти області або центрального уряду для тих територій, де вони найбільше потрібні. • Переглянути кадрові стандарти для забезпечення спеціалізованого персоналу, що підтримуватиме вихователів у їхній щоденній роботі. • Розробити та запустити інформаційні кампанії про важливість дошкільної освіти з метою підвищення статусу вихователів дитсадків. Крім того, надавати більше можливостей ділитися інформацією про кар'єру в дошкільній освіті серед старшокласників, щоб підвищити загальний інтерес до професії.

Х. Уроки для політиків і керівників програм

З досвіду України можна винести чимало корисних уроків для політиків і керівників програм із інших країн, які прагнуть надавати якісну універсальну дошкільну освіту:

- **Планування кадрів для дошкільної освіти:** Планування кадрів у дошкільній освіті — важливе для виявлення необхідної кількості кваліфікованих працівників, які надаватимуть послуги дошкільної освіти, а також наявних прогалин. Такі заходи можуть сприяти виникненню можливостей для мотивованих працівників (включно з асистентами) для отримання потрібної кваліфікації з подальшим заповненням вакансій і вирішенням проблем з працевлаштуванням.
- **Використання широкого підходу для підтримки дітей із особливими освітніми потребами:** Одна з перешкод у підтримці дітей із особливими освітніми потребами — стигматизація і дискримінація. Широке визначення і впровадження інклюзивної освіти може звести до мінімуму цю стигматизацію, а також забезпечити адекватну кількість працівників для приділення більш індивідуальної уваги дітям із різними потребами.
- **Забезпечення актуальності і доступності професійного розвитку, а також можливості кар'єрного просування завдяки ньому:** Вихователі в системі дошкільної освіти цінують можливості професійного розвитку, які допомагають їм знайомитися з колегами і надають потрібний відпочинок від складної щоденної праці. Такі можливості особливо цінують, коли вони актуальні, доступні і пов'язані з кар'єрним просуванням.
- **Дослідження поглядів вихователів і батьків на дошкільну освіту та вжиття відповідних заходів:** Робота з розбіжностями в поглядах учителів і батьків на дошкільну освіту може допомогти забезпечити взаємодоповнювані середовища вдома і в дитсадку, що підтримуватимуть розвиток дитини. Позитивне залучення батьків допомагає вихователям почуватися ефективними у своїй ролі та покращує сприйняття ними власного статусу.

XI. Посилання

Бєленька Г.В. (2012). Формування професійної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку в умовах університетської освіти. Доступно за адресою: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2012_4_25

Кабінет Міністрів України. Постанова № 346 (1997). *Про затвердження Порядку надання щорічної основної відпустки тривалістю до 56 календарних днів керівним працівникам навчальних закладів та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, педагогічним, науково-педагогічним працівникам та науковим працівникам.*

European Research Association. (2013). *Diagnosis of Preschool Education Sector in Ukraine.*

Ілько Кучерів, Фундація демократичних ініціатив (2015). Середня освіта в Україні: думка вчителів та батьків. Доступно за адресою: <http://iro.org.ua/ua/main/research/23>

International Step by Step Association (2017). "The Ukrainian Step by Step Foundation and UNICEF deliver training benefitting children in war zones." Available at: <http://www.issa.nl/content/ukrainian-step-step-foundation-and-unicef-deliver-training-benefitting-children-war-zones>

Уряд України (2005). Указ Президента України № 1013/2005. *Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні.*

Київське управління освіти і науки (2016). «Розклад навчальних курсів з підвищення кваліфікації на 2016-2017 навчальний рік». Додаток 1 до Наказу № 540 управління освіти і науки Київської міської ради.

Manning, M., Garvis, S., Fleming, C., Wong, T. W. G., (2017). *The relationship between teacher qualification and the quality of the early childhood care and learning environment.* Campbell Systematic Reviews.

Міністерство освіти і науки України, Міністерство охорони здоров'я України (2015). Наказ № 104/52. *Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах.*

Міністерство освіти і науки України (2001). *Закон «Про дошкільну освіту».*

Міністерство освіти і науки України (2003). Постанова № 305. *Про затвердження Положення про дошкільний навчальний заклад.*

Міністерство освіти і науки України (2000). Order Number 538. *Про затвердження Положення про підвищення кваліфікації і стажування.*

Міністерство освіти і науки України (2010). Наказ № 930. *Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників.*

Міністерство освіти і науки України (2010). Наказ № 1157/18452. *Про затвердження Типових штатних нормативів дошкільних навчальних закладів.*

Міністерство освіти і науки України (2010). Наказ № 1055. *Про затвердження Типових штатних нормативів дошкільних навчальних закладів.*

Міністерство освіти і науки України (2010). Наказ № 1070. *Про затвердження Типового положення про методичний кабінет дошкільного навчального закладу.*

Міністерство освіти і науки України (2010). Наказ № 1255/18550. *Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників.*

Міністерство освіти і науки України (2015). *Лист місцевим управлінням освіти з організації інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах.*

Міністерство освіти і науки України (2016.) Опитування щодо робочого навантаження в системі управління навчальними закладами.

National Survey of Early Care and Education Project Team (NSECE). (2013). Number and Characteristics of Early Care and Education (ECE) Teachers and Caregivers: Initial Findings from the National Survey of Early Care and Education (NSECE). OPRE Report #2013-38. Washington DC: Office of Planning, Research and Evaluation, Administration for Children and Families, U.S. Department of Health and Human Services.

ЕСР. (2017). Огляди ОЕСР на тему доброчесності в освіті: Україна 2017: Париж, ОЕСР.

Державна служба статистики України (2015). *Статистика дошкільної освіти у 2015 році.* <http://www.ukrstat.gov.ua/>

The World Bank, World Development Indicators (2013). *Pre-primary gross enrollment ratio.*

UNICEF Ukraine. (2017). "200,000 children need urgent support to overcome trauma of volatile conflict in eastern Ukraine." Available at: https://www.unicef.org/ukraine/children_30732.html

Єдина тарифна сітка на 2015 рік (2015). Доступно за адресою: <https://buhgalter.com.ua/dovidnik/pratsya-ta-zarobitna-plata/posadovi-okladi-za-yets/posadovi-okladi-za-yets-2015/>

EARLY CHILDHOOD WORKFORCE INITIATIVE

www.earlychildhoodworkforce.org

RESULTS FOR
DEVELOPMENT

www.r4d.org

www.ussf.kiev.ua

INTERNATIONAL
STEP by STEP
ASSOCIATION

www.issa.nl

Інститут розвитку
освіти

www.iro.org.ua